

ningar, av vilka några äro trestämmiga och de övriga fyrstämmiga. Kännetecknande för dem alla är den dominerande ställning cantus firmus innehar. Basen rör sig nästan alltid i långsammaare notvärden, vilket, jämte utarbetningen i övrigt, förlänar ett visst lugn åt det hela. Dylika sättningar inbjuda ej till långsläpighet; de synas tvärtom förutsätta ett rörligare tempo.

Vår koralboksfråga fick ju med 1921 års koralbok sin »relativa lösning». Ingen har väl dock menat, att auktoriseringen skulle sträcka sig längre än till koralernas melodi och rytm. Harmoniseringen bör ju ha möjligheter till utveckling. Därför kunna vi väl hoppas, att man i kommande koralboksupplagor visserligen må giva Haeffner den pietet, som honom tillkommer, men samtidigt även må finna lämpligare ackompanjemangsformer för de äldre eller nyare melodier, som ej passa i den traditionella tunga dräkten.

Albert Runbäck.

Den flerstämmiga musiken till evangelietexterna..

Moser, Hans Joachim: Die mehrstimmige Vertonung des Evangeliums I. (Veröffentlichungen der Staatlichen Akademie für Kirchen- und Schulmusik, Berlin), II. Breitkopf & Härtel, Lpz 1931) 76 ss. i 4:to. Pris 16 RM..

Ett av de betydelsefullaste arbeten, som på senare år sett dagen inom den del av kyrkomusikens historia, som avhandlar flerstämmighetens utbildning inom de liturgiska formernas ram, är ovanstående arbete av den framstående Berlinforskaren och ledaren för Staatliche Akademie für Kirchen- und Schulmusik, Hans Joachim Moser. Moser har i detta verk velat göra sannolikt, att det ej är enbart passionen, som utvecklats såsom ett specialfall av den flerstämmiga teknikens användning på evangelietexten, utan också den andliga konserten och den därur utgångna kyrkokantaten samt — och detta är det intressantaste — till en viss grad också oratoriet, varvid dialogen spelar rollen som övergångsled.

Med den Moser egna originaliteten och konstnärliga fantasien har avhandlingens stoff uppställts som 5 »huvudsatser» med ett inledande »praeludium», mellanliggande »interludia» och ett avslutande »postludium». Steg för steg uppvisar Moser, huru förtoningen av stycken av det till vederbörande festdag hörande evangeliet genomgår olika stadier: rikare lektionstoner, organumsättning, falsobordoneartad recitation, mera utvecklad polyfonering. Under högrenässansen ställas de dramatiska element, som latent finnas i evangelietexterna, i allt skarpare musikalisk belysning genom musica reservatas konstmedel, solistiskt färgad melodik och uttrycksdissonanser, samtidigt som humanismen inom tonkonsten gör sig påmint ge-

nom antikiserande parrlandorytmik, kvasitalkörer och prosodisk-metriska tendenser inom deklamationen. Av särskild vikt för det dramatiska elementets utbildning äro Jossquin de Près' »lamentomotetter», vilka välja typiskt humanistiska ämnen, Didos »novissima verba» »dulces exuviae» (efter Vergilius) och — såsom »kristliga» ämnen — Davids klagan över Absalon och Jonathan. Av betydelse för det senare oratoriets ämnesval äro redan (utom de nämnda) Suisannakretsen, Jobsklagan och Jakobsklagan, vilka alla gävo tonsättarna möjlighet till att uttrycka starka »affetti» i toner.

En huvudtes i Moosers arbete är, då han vill göra gällande, att dessa evangelieförtöningar veerkligen också haft en liturgisk plats: de ha icke utförts *vid sidan om* den prästerliga recitationen av evangeliet utan *i stället för denna*. Prästen torde i allmänhet ha börjat textrecitationen, de konstnärliga musikorganen ha fortfarit med sådana delar därav, som speciellt ägnade sig för flerstämmig musiksättning, varpå prästen fortsatt läsningen, om ej dagens text redan förelåg fullständig. På utvecklingen av evangeliepolyfonin har reformationen av allt att döma ej haft någon menlig inverkan, utan konstarten odlades av bägge kyrkornas tonsättare i fullständig endräkt och ingendera kyrkan drog sig för att begagna den andras musikverk liksom deras tonsättare utan tvekan arbetade inom bägge lägren.

Av utomordentligt intresse är den med beundransvärd flit gjorda undersökningen i det 3 »huvudstycket», »Die Evangelie motette 1520—1680 im Perikopenkreis». Mosser har alldeles riktigt framhållit undersökningens vanskliga natur. Ej alla tonsättningar, vilkas texter begagnas som epistel- eller evangelietexter under kyrkoårets gång, behöva fördenskull vara ursprungliga »evangelieharmonier» (för att använda ett uttryck från 1500—1600-talet). De kunna göra tjänst som propriestycken och tillhöra i så fall den alldeles icke fattiga litteratur av polyfonerade proprietexter, som bilda den konstnärliga motsvarigheten till den flerstämmiga mässan. Ja, det visar sig, att åtskilliga texter, vilka under kyrkoårets gång uppträda i olika liturgisk funktion, av tonsättarna kunna arrangeras alltefter sin ställning som evangelieläsning eller som propriestycke (graduale, introitus etc.). Den oerhörda mängden av evangeliemusik inom perikopkretsen (som f. ö. endast i obetydliga detaljer variera inom de bägge kyrkorna under reformationsårhundradet) visar, att praktiskt taget varenda kyrkliga högtidsdag försetts med konstmusik av en eller flera tonsättare. Åtskilliga komponister ha efterlämnat ej blott en enda utan t. o. m. flera evangelieårgångar musik — en märklig motsvarighet till kantatårgångarna i slutet av 1600- och början av 1700-talet. Bland tonsättarna förtjänar särskilt Johann Caspar Elorn från Tyrolen att nämnas för sin utomordentliga samvetsgrannhet och utförlighet vid textbehandlingen. Han nöjer sig ej med mer eller mindre karakteristiska avsnitt av texten utan tonsätter den ofta hel och hållem, varvid ej ens de inledande fraserna »evangelium secundum Lucam», »dixit autem Jesus discipulis suis», »in illo tempore» etc. saknas. — En parallell till passionens introitusdel: »passio nostri domini Jesu Christi secundum Marcum (Johannem) etc.» — Tidens främsta musikmästare passera revy inom evangelieharmoniernas ram och överhuvud imponerar den outtrötlighet, uppfinningsrikedom och kärlek till

saken, som präglade deras ivriga och sköna verksamhet i den kristna liturgi-ns tjänst.

Helt naturligt har mästarnes verksamhet inom denna konstgren strålat ut åt många håll. En sådan avgrening är »quodlibetevangeliet», som dels kan uppträda i den gamla franska motettens skepnad med olika texter ur bibeln löpande jämsides i de kontrapunkterande stämmorna, dels som ett brokigt »lapptäcke» av textstycken efter varandra, varvid konsten består i den logiska fortspinningen av vissa tankelinjer och arrangerandet av de använda texternas frappanta kontrastverkan mot varandra.

Av speciellt intresse för protestantisk kyrkomusik är utvecklingen av den troperade evangeliemotetten till kyrkokantat, vilken ägde rum på protestantisk tysk botten. Härvid spelade mästarna runt omkring och strax efter Schütz en avgörande roll. Trots all sin subjektivism och starka dramatiska inställning till bibelordet hade denne mästare själv aldrig för ett ögonblick frångått den rena, oförfälskade texten. Så förforo emellertid ej mästare som Hammerschmidt och Briegel i Gotha, vilka tvärtom blevo de målmedvetna utformarna av tendenser, som fingo sin fulla utbildning i Neumeisters kantatårgångar på 1700-talets första år och som ge ett utomordentligt karakteristiskt prov på tidens subjektiva och pietistiska inställning till kulten och bibelordet. Troperingen d. v. s. inskjutandet av ord, meningar och tillhörande melodi i redan existerande liturgiska sånger är en gammal företeelse, som i Europa når ned på 800-talet. Som bekant är sekvensen ursprungligen en dylik trop, som speciellt hakat sig fast vid hallelujavokaliseringen i mässan. Liknande fenomen iakttaga vi nu på 1600-talet, i det att bibeltexten i kyrkokonserten (el. evangeliemotetten el. vad man nu än må kalla den) troperas, förses med subjektiva, lyrisk-didaktiska inskottspartier, vilka bli en kärkommen anledning för fondiktarna till ytterligare musikaliska ingivelser och utgjutelser i tidens subjektiva anda. Rent musikaliskt sett ha vi här att göra med en fortsättning på reservataestetikens fordran på dramatisk-expressiv tolkning av textinnehållet. Man nöjer sig nu ej med enbart starka musikaliska medel att interpretera bibelorden utan tar också språket d. v. s. det litterära elementet till sin hjälp för att kunna tillräckligt starkt och inträngande uttrycka, vad man känner inför det religiösa trosinnehållet. — Därmed är vägen banad för Neumeister i vars kantatexter bibelordet trängts så långt i bakgrunden av lyriska och undervisande partier i form av recitativ och arier efter den neapolitanska operastilens mönster, att bibeltexten verkar snarast som en reminiscens, ett citat, ett motto. Men därmed har evangelieharmonin också undergått en högst betydelsefull och ödesdiger förändring: den har ej längre rollen av liturgiskt moment inom gudstjänsten, den kan ej ersätta prästens uppläsning av evangeliet, ty den återgiver ej bibeltexten riktigt utan mer eller mindre uppblandad med en textdiktarens ord. I stället förvandlades den till »predikomusik», i det att dess vanligen två avdelningar omramade predikan (efter det italienska oratoriets mönster), som ett denna kompletterande och musikaliskt illustrerande konstnärligt moment. — Den överdrivna troperingen, som likt en sjuklig hypertrofi så småningom angrep alla evangelietexter under kyrkoåret, gjorde emellertid även »predikomusiken» okyrklig och tvang konstformen ut ur

kyrkan till skada för såväl musiken som protestantismen själv. Så hade även denna kyrkomusikaliska konstform till slut lämnat den miljö, där hon hörde hemma, och vandrat över till konsertlokalen.

Det är emellertid på den troperade evangeliemotettens textliga grundval, som även Bach uppbygger sina underbara kantatverk och att dessa trots allt äro att betrakta som den evangeliska gudstjänstens ädlaste prydnader beror på Bachs överjordiska storhet, till en del också på, att vi ej längre känna det tidsbetonade i dess förmvärld, som fastmera fått något av helgd över sig, sedan den genomgått det Bachska snillet, den Bachska fromhetens och religiösa glödens elddop.

Mosers arbete har kastat ett nytt och oanat ljus över kyrkomusikens historia och det är att hoppas, att många noggranna detaljstudier skola bidra att skingra det dunkel, som alitjämt lägtras över flera viktiga avsnitt, framför allt rörande oratoriets uppkomsthistoria. Oaktat jag gärna vill tro författaren även då det gäller det liturgiska oratoriets beroendeskäp av evangeliemotetten och dialogmotetten, är det på denna punkt fortfarande många svåra problem att lösa och motsägelser att klargöra. Kanhända har författaren här något överskattat sin tes' bärkraft. Å andra sidan skall villigt medgivas, att Scherings detaljerade framställning av oratoriets duala natur och uppkomsthistoria har betänkliga luckor i kedjan av länkar. Mellan 1200-talets liturgiska drama och de först på 1600-talet uppdykande styckena av latinska dialoglauder gapar det en betänklilig klyfta, som inga hypoteser förefalla att kunna överbrygga.

Som 2 band skall utkomma ett häfte med 30 valda evangeliemotetter till ytterligare belysning av den historiska framställningen, vilken emellertid redan nu illustreras av ett stort antal sällsynta och utomordentligt slående notprov. Sitt arbete har författaren tillägnat den teologiska fakulteten vid Königsbergs universitet som tack för den honom givna teologie doktorsvärdigheten och man må säga, att en fakultet svärligen kan motaga ett vackrare tack än detta av lärdom, sprudlande fantasi och kärlek till uppgiften präglade verk.

Carl-Allan Moberg (Uppsala).

Recensioner.

Liturgik.

Hieronymus Engberding. Das eucharistische Hochgebet der Basileiosliturgie. Verlag Aschendorff, Münster 1931. Pris 9:— Rmk.

Föreliggande arbete bildar den första volymen i en nystartad serie liturgivetenskapliga texter och undersökningar, som under titeln *Theologie des christlichen Ostens* börjat utgivas av de till Beuronkongregationen anslutna benediktinerna i

Sankt Joseph vid Coesfeld (i Westfalen, ett par mil väster om Münster). Det utgör enligt förordet en Inauguraldissertation, till vilken författaren fått uppslaget av samtidens väl främste kännare av den kristna orientens litteratur i allmänhet och dess liturgiska i synnerhet, förutvarande professorn i Bonn, numera i Münster, Anton Baumstark, den kände utgivaren av *Oriens Christianus*.

Ämnet för undersökningen är såsom